

А. О. Хмирова,
ад'юнт навчально-науково-виробничого центру,
Національний університет цивільного захисту України

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИХОВНОГО ПРОСТОРУ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

A. Hmyrova,
An associate of educational, scientific and production center at National University of Civil Protection of Ukraine

IMPROVING THE STATE REGULATION OF EDUCATIONAL SPACE OF HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENT

У статті проаналізовано проблему удосконалення механізмів державного регулювання виховного простору вищого навчального закладу, який є динамічною, багаторівневою, соціальною системою, яка функціонує на основі принципів цілісності, варіативної, активності суб'єктів виховання. Визначено, що формування виховного простору навчального закладу може бути досягнуте на основі розробки і реалізації цілісної концепції, що включає: модель, критерії, показники і рівні оптимального розвитку; механізми формування виховного простору.

In article analyzed problem of improving the mechanisms of state regulation of educational space of the higher educational establishment, which is a dynamic, multi-level, social system, which operates on the principles of integrity, variable, activity of subjects of education. Determined that the formation of educational space of the higher educational establishment, can be achieved through the development and implementation of an integrated concept that includes model, criteria, indicators and optimum level of development; mechanisms of educational space.

Ключові слова: механізми державного регулювання, державне регулювання виховного простору вищого навчального закладу, механізми формування виховного простору.

Key words: mechanisms of state regulation, regulation of educational space of the higher educational establishment, mechanisms of educational space.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах соціальної, економічної і політичної нестабільності суспільства, які породжують хронічну невпевненість у завтрашньому дні, виключно важливо стабілізувати школу. Питання державного управління процесом виховання в сучасних умовах є актуальним як для загальноосвітніх, так і а вищих навчальних закладів, адже при переході суспільства з одного етапу свого розвитку на інший, більш прогресивний, змінюються цілі виховання. Це в свою чергу забезпечує зміни у структурі інших елементів — змісту, процесу, форм, т.п. Розуміючи систему виховання як специфічну сферу, як сферу суспільних відносин, ми повинні розуміти, що вища школа сьогодні є головним моральним оплотом суспільства, гарантом відновлення нашої вітчизни. Формування національної інтелігенції, сприяння збагаченню і оновленню інтелектуального генофонду нації, виховання її духовної еліти — завдання, що стоїть перед вищими навчальними закладами на одному рівні з підготовкою висококваліфікованих фахівців. Розробка проблеми виховання на сучасному етапі реалізується в складній внутрішньо суперечливій ситуації, що не може не знаходити свого віддзеркалення на усіх рівнях і сідцях освітньої системи.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Необхідною методологічною підставою для аналізу теоретичних конструктів вивчення проблем становлення механізмів державного регулювання виховним простором вищого навчального закладу стали підходи, представлені у наукових працях вітчизняних і зарубіжних дослідників [1; 2; 3; 4—7]

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є аналіз напрямів щодо удосконалення механізмів державного регулювання виховного простору вищого навчального закладу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Відсутність стійкої державної ідеології, відхід від авторитаризму і чіткої декларації моральних принципів привели до руйнування системи виховання в звичному сенсі.

Соціальні зміни створили ситуацію, яку можна визначити як "конфлікт поколінь" і поставили по сумнів трактування сенсу виховання як процесу передачі життєвого досвіду від старших поколінь до молодших. Звернення

викладача до проблем духовності, спроби підтримати і зміцнити культурні традиції і роками цінності, що склалися, зустрічаються все рідше. Це створює істотні труднощі для процесу соціалізації особи, одним з найважливіших аспектів якого є освоєння системи цінностей, норм і правил поведінки, властивих українській цивілізації і культурі, шляхом спілкування з досвідченим наставником [1].

Оскільки соціально-економічна модернізація України спричинила серйозні деформації молодіжних цінностей і їх джерел, вимагається визначити шляхи залучення підростаючого покоління до культурних традицій нашого суспільства. Потрібне збагачення державної теорії новими поняттями, підходами і технологіями, заснованими на новому міждисциплінарному знанні, вплетеному в зміст виховання.

Виховання спочатку було предметом педагогіки. Існує безліч трактувань цієї фундаментальної категорії. В середині минулого століття виховання визначалося як передача суспільно-історичного досвіду новим поколінням [3].

Реалізація цих цілей конкретизується в комплексі взаємозв'язаних механізмів державного регулювання удосконалення виховного простору вищого навчального закладу:

- формування системи патріотичного виховання студентів, як на когнітивному і емоційному, так і на поведінковому рівнях, тобто цілеспрямованої активності на користь стабілізації соціально-політичних реалій суспільства і держави, реалізації новацій соціально-політичного розвитку, усвідомлення причетності суспільству, країні, державі;

- вдосконалення системи студентського самоврядування на базі формування основ корпоративної культури і людської індивідуальності, відповідної міри володіння кожною системою культурних цінностей, синтезом програм громадської діяльності і поведінки з генетичними програмами;

- створення умов і передумов для формування світоглядних універсалій студента, в числі тих, в яких виражено відношення людини до цінностей соціального життя;

- створення умов для розвитку толерантності молоді і виховання духовної культури: правовою, політичною, етичною;

- створення умов єдності освітнього і виховного простору;

- створення інноваційного середовища з метою розвитку творчих здібностей студентів;

- профілактика здорового способу життя, створення умов для розвитку фізичної культури;

- організація процесів соціальної і професійної адаптації як студентів, так і випускників ВНЗ;

- організація системи правового, соціального і психологічного захисту студентів для забезпечення ергономічного (комфортного) виховного середовища у ВНЗ [5].

Механізми удосконалення системи виховання у вищій школі соціально активної, професійно компетентної особи, здатної до освоєння і розвитку культури і досвіду життєдіяльності і системи цінностей, накопичених українським і міжнародним співтовариством, вимагає побудови гуманістичного виховного простору, орієнтованого на встановлення продуктивних, психологічно комфортних взаємин між його суб'єктами.

Виховний простір виникає в результаті діяльності його суб'єктів, що творить, і спричиняє за собою виникнення якісно нових ресурсів, що розвиваються на основі

конструктивної діяльності його суб'єктів. Отже, будучи частиною виховного середовища, воно спричиняє за собою зміну характеристик цього середовища.

В усіх цих підходах абсолютно очевидно виділяється державний вплив на зміст виховання і два аспекти предмета виховання: соціальне і індивідуальне буття людини. Зокрема, у соціокультурному аспекті виховання правомірно може розглядатися як спеціально організований процес соціокультурної ідентифікації людини через емоційне прийняття ним моральних норм і обмежень, регулюючих його соціальну поведінку.

Досить складним є співвідношення понять "соціалізація" і "виховання". У широкому значенні слова під вихованням розуміється дія на людину усієї системи громадських зв'язків з метою засвоєння ним соціального досвіду, що, по суті, і є соціалізація. Виховання у вузькому значенні слова — як управління процесом розвитку особистості — можна розглядати як один з компонентів процесу соціалізації, який можна назвати як педагогічним, так і державним [2]. Основна державна та його соціальна функція виховання полягає в тому, щоб передавати з покоління в покоління знання, уміння, ідеї, соціальний досвід, способи поведінки. У цьому загальному сенсі виховання — вічна категорія, бо воно існує з моменту виникнення людської історії. Конкретна ж соціальна функція виховання, конкретні його зміст і суть змінюються в ході історії і визначаються відповідними матеріальними умовами життя суспільства, громадськими стосунками, боротьбою ідеологій.

Виховання припускає цілеспрямований механізм управління процесом розвитку людини в державному суспільстві через включення його в різні види соціальних відносин у навчання, спілкуванні, грі, практичній діяльності. Виховання розглядає свій об'єкт одночасно як свій суб'єкт. Це означає, що цілеспрямований вплив на дітей припускає їх активну позицію.

Виховання виступає як етичне регулювання основних стосунків в суспільстві; воно повинне сприяти реалізації людиною себе, досягненню ідеалу, який культивується суспільством. Якщо розвиток спрямовано на якості, які властиві індивідуі і які розвиваються, то виховання виходить з якостей суспільної моралі, і ці якості отримує індивід у процесі виховання. У своїй єдності розвиток і виховання складають суть формування людини [6].

Таким чином, категорія "соціалізація" включає навчання студента, розвиток його індивідуальності і виховання особи, але не вичерпується ними (окрім педагогічних вона включає ряд макро-, мезо- і мікрочинників). Навчання, розвиток і виховання впливають на один і той же предмет (індивіда) з однією і тією ж метою — повній його реалізації в суспільстві, проте розвиток звернений до того, що вже властиво індивідуі, а виховання і навчання — до того, чого у нього немає, але що дане в культурі, в суспільній моралі, в моральних нормах і моральних якостях людей. Особові якості і індивідуальні доповнюють один одного, тому в педагогіці досліджується і виховання особи, і розвиток індивідуальності, і навчання як процес передачі культури (соціального досвіду). Виховання як би обрамляє розвиток, надає якостям індивіда моральний вектор. У своїй єдності навчання, розвиток і виховання складають суть онтогенезу особи і результат цілеспрямованої соціалізації індивіда.

У процесі впливу держави на соціалізацію вирішуються дві групи завдань: 1) соціальної адаптації (інтегрованості людини з суспільством) і 2) соціальної автономізації (диференціація людини і суспільства). Рішен-

ня цих завдань, по суті суперечливих і в той же час діалектично єдиних, істотно залежить від багатьох зовнішніх і внутрішніх чинників. Соціальна адаптація припускає активне пристосування індивіда до умов соціального середовища, тобто тут більшою мірою повинні вирішуватися завдання виховання особи, а соціальна автономізація — реалізацію сукупності установок про себе, стійкість у поведінці і стосунках, яка відповідає уявленню особи про себе, її самооцінку — тут вже більшою мірою повинна розвиватися індивідуальність людини.

Успішна соціалізація припускає ефективну соціальну адаптацію людини, а також його здатність до певної міри протистояти суспільству, життєвим ситуаціям, які заважають його саморозвитку, самореалізації, самоствердженню; іншими словами, потрібна певна рівновага між ідентифікацією з суспільством і відособленням в ньому. Адаптована в суспільстві людина, не здатна протистояти йому (конформіст), є жертвою соціалізації. Людина, не адаптована в суспільстві, також є її жертвою (правопорушник, девіант). Гармонізація стосунків людини і її оточення, пом'якшення неминучих протиріч між ними є одним з важливих завдань соціалізації (точніше, тій її частині, яка називається вихованням). Тому "виховання" починає приймати інший сенс: не нав'язування, не передача соціального досвіду, а управління соціалізацією, гармонізація стосунків, організація вільного часу.

Виділення ряду чинників дозволяє класифікувати механізми (способи) соціалізації. До них відносяться: традиційний (через сім'ю і найближче оточення); інституціональний (через різні інститути суспільства); стилізований (через субкультуру); міжособовий (через значущих осіб); рефлексія (через переживання і усвідомлення). Таким чином, соціалізація людини відбувається в процесі його взаємодії з численними чинниками, агентами, за допомогою ряду механізмів. Проте їх функції в процесі соціалізації можуть, як доповнювати один одного, так і суперечити один одному. Аналізуючи різні підходи до визначення категорії "виховання" і "соціалізація", відмітимо різну роль об'єкту і його індивідуальних особливостей у виховному процесі [7].

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМКУ

Таким чином, ще раз підкреслимо, що тільки сукупна дія усіх цих умов як компонентів системи може дати позитивний виховний ефект. Саме ВНЗ виступає центром організації виховного простору у взаємодії з сім'єю і соціумом. Вже сьогодні міра академічних свобод освітніх установ дозволяє частині з них реально забезпечити багатоваріантність ефективних підходів до виховання.

Освітня установа, акумулюючи в собі кадрові, матеріальні і методичні ресурси, може і, очевидно, повинно виступати як деякий центр соціокультурного поля, що фокусує позитивні соціальні впливи на студента, захищає його від антисоціальних і антигуманних дій, підтримує його психологічно, сприяючи його гармонійному розвитку і самовихованню.

Освітня установа ініціює створення учнівських і студентських об'єднань конструктивного типу, актуалізує виховний потенціал молодіжної субкультури, організовує взаємодію учнів з місцевим культурним середовищем, задає культурно-поведінкові моделі для своїх учнів, а також іншими шляхами реалізує свій виховний потенціал.

Саме освітня установа повинна виступити організатором і координатором додаткової освіти і дозвільної

діяльності молоді. Саме у освітній установі відпрацьовуються і синтезуються сучасні методи і методики виховання.

Якість виховання — системна характеристика виховання, відбита в показниках і критеріях оцінки процесу і (чи) результату виховної діяльності, на основі яких здійснюється оцінка міри відповідності реального процесу і результату виховної діяльності порівняно з ідеальною моделлю, освітнім стандартом або очікуваним результатом.

Література:

- Єрмаков І. Виховання життєдіяльності: моделі виховних систем / І.Г. Єрмаков. — Харків: Основа, 2006. — 224 с.
- Кириченко В.І., Ковганич Г.Г. Виховний простір: сутність і технологія створення // Постметодика. — 2009. — № 2 (86). — С. 7—15.
- Метаморфози виховання / Под общ. ред. В.И. Астаховой. — Х.: Изд-во НУА, 2004. — 276 с.
- Основні орієнтири виховання учнів 1—12 класів загальноосвітніх навчальних закладів України. Програма / За ред. І. Бега. — К., 2007.
- Приходченко К. Роль освітньо-виховного середовища у формуванні компетентісно орієнтованої особистості учнів / К.І. Приходченко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. пр. — 2007. — Вип. 44. — С. 313—321.
- Соколова Е. Гуманистические воспитательные системы вчера и сегодня (в описаниях авторов и исследователей) / Под ред. Н. Селивановой. — М.: Пед. об-во России, 1998. — 336 с.
- Сорока Г.В. Сучасні виховні системи і технології / Г.І. Сорока. — Харків: Основа, 2003.
- Узнадзе Д. Психология установки. — СПб.: Питер, 2001 — 416 с.

References

- Ermakov, I. (2006), *Vyhovannya gittediyal'nosti: modeli vyhovnyh system* [Education for livelihoods: a model educational system], Osнова, Khakkiv, Ukraine.
  - Kirichenko, V.I. and Kovganich, G.G. (2009), "Foundling space: nature and technology creation", *Postmetodika*, vol. 2 (86), pp. 7—15.
  - Astahova, V.I. (2004), *Metamorfozy vospitaniya* [Metamorphosis of education], NUA, Khakkiv, Ukraine.
  - Beh, I. (2007), "Main directions of education o students 1—12 classes of the basic educational institutions of Ukraine: program", *Praktika upravlinnya*, vol. 2—5, pp. 7—26.
  - Prihodchenko, K.I. (2007), "The role of education environment in forming of competency oriented individual of students", *Pedagogika i psykhologiya formuvannya tvorchoij osobistosti: problemy i poshuki*, vol. 44, pp. 313—321.
  - Sokolova, E. (1998), *Gumanisticheskie vospitate'nye systemy vchera i segogna (v opisaniyah avtorov i issledovatelej)* [Humanistic educational system yesterday and today (in the descriptions of the authors and researchers)], *Pedagogicheskoe Obschestvo Rosii*, Moscow, Russia.
  - Soroka, G.V. (2002), *Suchasni vyhovni systemy i tehnologii* [Modern educational systems and technology], Osнова, Khakkiv, Ukraine.
  - Uznadze, D. (2001), *Psihologiya ustanovki* [Installation of Psychology], Piter, St. Petersburg, Russia.
- Стаття надійшла до редакції 06.02.2017 р.*